

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

**«Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)»
для закладів загальної середньої освіти**

(автори Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І.Я.)

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)

Пояснювальна записка

Пропедевтичний інтегрований курс «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» узагальнює і поглиблює знання учнів про суспільне життя людини, здобуті в початковій школі, є основою для вивчення історії та громадянської освіти у 7–9 класах. Інтегрований курс «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» передбачений Типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОНУ № 235 від 19.02.2021 р.) для адаптаційного циклу НУШ. Він базується на таких *ціннісних орієнтирах*, як гідність і повага до особистості, ідентичність, цілісний світогляд, гармонійний розвиток і радість пізнання, добросовісність, співпраця, самостійність, плекання любові до рідного краю, української культури, активна громадянська позиція.

Мета курсу — ознайомлення учнів із процесом дослідження суспільства в сучасному та минулому, структурою суспільства, найбільш важливими змінами у взаємовідносинах людей та їхніх спільнот, науковими поняттями, за допомогою яких описують такі соціальні зміни, а також сприяння формуванню у школярів загальнолюдських цінностей, толерантності, національної ідентичності, патріотизму, гідності та самоповаги, відчуття єдності людства, стимулювання саморозвитку та пізнавальної активності.

Завдання курсу:

- особистісний розвиток учнів, задоволення їх потреб у самопізнанні, потягу до дослідницької діяльності, комунікації і творчості;
- усвідомлення учнями єдності минулого, сучасного та майбутнього, взаємозалежності та взаємовпливів людей, соціальних груп, різних сфер життя суспільства;
- осмислення учнями ролі і місця людини у спільнотах (родині, соціальних верствах, націях, громадських об'єднаннях тощо);
- пізнання тих культурних здобутків і цінностей суспільства, знання яких є необхідною умовою приналежності до певної етнічної спільноти, української політичної нації, спільноти європейських народів та основою формування самоповаги, честі, гідності, патріотизму та європейської цивілізаційної орієнтації;

– вироблення умінь використовувати різні джерела інформації, щоб отримати знання про історію і сучасність суспільства, застосовувати ці знання, вживаючи термінологію суспільних наук.

Пропедевтичний характер курсу зумовлює жорсткі обмеження в обсягах і змісті навчального матеріалу. Розуміння учнями основних понять історії та громадянської освіти формується за допомогою адаптованих до віку учнів коротких характеристик суспільних інституцій у їх розвитку та найбільш значимих для людства, українського суспільства, територіальної громади історичних процесів та постатей. Ознайомлення школярів із витоками найважливіших елементів суспільного життя та основними соціальними змінами забезпечує інтеграцію змісту знань з історії та громадянської освіти.

У структурі курсу поєднуються лінійний і концентричний підходи. П'ятикласники вивчають основні засоби та процеси дослідження суспільства, усвідомлюють різні виміри поняття «історія», категорії: «історичний час», «історичний простір», «джерело інформації».

Учні шостого класу вчать пізнавати себе та коло людей, з якими вони пов'язані – від масштабів родини до масштабів людства. Окремо розглядаються відомості про кожний найбільш значимий соціальний інститут, приділяється увага ознайомленню з основними етапами розвитку української держави та суспільства.

Програма курсу враховує наступність між рівнями початкової та базової середньої освіти. Курс є пропедевтичним, опирається на досягнуті у 1–4 класах НУШ обов'язкові результати навчання і закладає основи для вивчення історії у циклі базового предметного навчання (7–9 класах).

Навчання історії і основ громадянської освіти у 5–6 класах спрямоване на формування вимог, визначених **Державним стандартом базової середньої освіти**, а саме:

- **історико-хронологічного мислення** — здатності орієнтуватися в історичному часі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, розуміти зміни в житті суспільства;
- **геопросторового мислення** — уміння орієнтуватися в соціально-історичному просторі, виявляти взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища;

- **критичного мислення** — умінь працювати з різними джерелами інформації та формулювати обґрунтовані запитання до них;
- **системного мислення** — виявлення взаємозв'язку, взаємозалежностей і взаємовпливів історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміння множинності трактувань минулого і сучасного й уміння зіставляти їх інтерпретації.

Інтегрований курс сприятиме:

- усвідомленню власної гідності, здатності реалізувати власні права і свободи, повазі до прав і гідності інших осіб, схильності виявляти толерантність і протидіяти проявам дискримінації;
- умінню дотримуватися демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою, намірам долучатися до розв'язання місцевих, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомленню необхідності утвердження верховенства права й дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Модельна програма інтегрованого курсу «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» **структурована за такими принципами:**

- **науковості**, відповідно до якого зміст і очікувані результати навчання відповідають основам сучасної науки;
- **доступності**, тобто врахування вікових особливостей, фізичного, психічного й інтелектуального розвитку дітей 10–12 років;
- **системності**, коли історія і суспільство розглядаються як комплекси компонентів, зокрема, культурно-історичних епох, процесів (економічних, політичних, соціальних, духовних), явищ (війни, революції, народи, цивілізації), подій та ідей, на які впливають зовнішні чинники, природні і соціальні;
- **спадкоємності**, пов'язаності матеріалу, що вивчається, з вивченим у початковій школі, зокрема в межах курсу «Я досліджую світ»;
- **україноцентризму**, який передбачає, що історія України повсякчас проступає з історії світу, а світова історія великою мірою твориться в Україні.

Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів навчання учнів/учениць, виписаних через зміст та види навчальної діяльності, навчального матеріалу як основи для досягнення конкретних результатів навчання. Компетентнісний потенціал визначеної Стандартом галузі «Громадянська та історична освіта» в програмі розкрито наскрізно. Особлива увага приділена формуванню умінь та ставлень.

Вивчення пропедевтичного курсу передбачає досягнення учнями таких **узагальнених результатів навчальної діяльності**.

Знання:

- основних прав і свобод людини, її загальнолюдських та громадянських обов'язків;
- найбільш вживаних термінів, необхідних для вивчення історії та громадянської освіти;
- родинних, місцевих і національних пам'яток;
- родинних, регіональних національних традицій;
- відомих осіб рідного краю та України.

Розуміння:

- необхідності відстоювати свої демократичні права і свободи, шанувати права інших людей, виконувати загальнолюдські та громадянські обов'язки;
- існування різниці між сьогоденням і попередніми етапами розвитку різних елементів суспільного життя;
- мотивів звернення людей до минулого та власної відповідальності за збереження пам'яті про минуле, історичних пам'яток рідного краю;
- взаємозв'язку історії родини, рідного краю, Батьківщини і людства;
- основних історичних понять (історичне джерело, історичний час, історичний простір, історична закономірність, цивілізація тощо);
- наявності альтернативних варіантів розвитку історичних і суспільних подій;
- своєї приналежності до певного роду, територіальної та етнічної громад, української політичної нації;
- змісту європейського цивілізаційного вибору України.

Вміння:

- орієнтуватись в історичному часі, розташовувати події в хронологічному порядку;
- орієнтуватись в історичному просторі, користуватись історичною та політичною картами, виконувати завдання на контурній карті;
- аналізувати доступні історичні джерела й інші джерела інформації;
- оперувати найбільш вживаними термінами суспільних наук;
- встановлювати спільні й відмінні ознаки суспільних інституцій, історичних подій і явищ;
- встановлювати окремі причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями та явищами;
- давати моральну оцінку подіям сучасного та минулого суспільного життя, діям окремих історичних осіб;
- усно й письмово викладати власну думку, аргументовано відстоювати свою точку зору.

Ставлення:

- усвідомлення певних цінностей і світоглядних аспектів суспільного розвитку;
- формування патріотичної, громадянської і морально-етичної позиції людини, яка шанує загальнолюдські та національні цінності й з повагою ставиться до інших народів і культур.

Компетентнісний потенціал курсу відповідає переліку ключових компетентностей та спрямований на формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь:

- читання з розумінням;
- висловлення власної думки усно й письмово;
- критичне та системне мислення;
- творче продукування нових ідей;
- логічне обґрунтування позиції;
- ініціативність;
- розв'язання проблем;
- прийняття рішень;
- оцінка ризиків;
- співпраця з іншими людьми.

Програму пропедевтичного курсу викладено у формі таблиці. У першій частині визначені **Очікувані результати** вивчення кожної теми відповідно до вимог Державного стандарту та Критеріїв оцінювання діяльності учнів. Друга частина визначає **Пропонований зміст інтегрованого курсу**, а третя частина — відповідні очікуваним результатам та змісту **Види навчальної діяльності**. Пропонований зміст навчання та види навчальної діяльності є орієнтовними. Вчитель може враховувати пропозиції повністю або частково, а також модифікувати відповідно до інтересів і здібностей учнів, освітніх завдань, Освітньої програми та матеріальних умов навчального закладу.

Шляхи реалізації програми:

- поєднання компетентнісного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів до організації дослідження історії та суспільства;
- системне застосування технологій інтерактивного навчання та розвитку критичного мислення;
- створення дидактичних ситуацій, які дають змогу учням/ученицям системно працювати з навчальними текстами й історичними джерелами, використовуючи відповідний поняттєвий апарат;
- створення позитивної атмосфери навчання, спираючись на особистий життєвий досвід учня/учениці.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, орієнтуючись на визначені програмою очікувані результати навчання.

5 клас

Структура курсу

I. Вступ.

II. Як пізнають історію?

III. Джерела пізнання минулого і сучасного.

IV. Історія навколо мене.**Узагальнення.** Навіщо потрібна історія?

Очікувані результати навчання	Зміст навчально-пізнавальної діяльності	Види навчальної діяльності
I. Вступ		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● усвідомлює, навіщо треба вивчати історію; ● розуміє, що вивчає історія як наука та як шкільний предмет; ● правильно користується підручником; ● добирає інформацію за заданими критеріями; ● визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства; ● виокремлює основне і другорядне в тексті; ● виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах; ● використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів; ● пояснює важливість заходів щодо збереження і популяризації пам'яток історії 	<p>Що таке історія?</p> <p>Історія як наука, що вивчає діяльність людей у минулі часи.</p> <p>Історія як навчальний предмет.</p> <p>Історія як скарбниця досвіду людства.</p> <p>Історична пам'ять та як її зберегти.</p> <p>Історія довкола нас.</p> <p>Історія і культура.</p> <p>Історія України як складова європейської історії</p>	<p>Укладання пам'ятки «Як працювати з підручником».</p> <p>Фронтальна робота (розповідь, пояснення, бесіда, шкільна лекція, перегляд фільму тощо) в поєднанні з проблемним, інформаційним і пояснювальним ілюстративним викладом навчального матеріалу.</p> <p>«Мозковий штурм», обмін думками — активне спілкування. Дидактичні ігри, історичне лото, «хмарки слів». Читання вголос і пояснення (коментування)</p>

		тексту, ознайомлення з рубриками підручника. Початок укладання історичного словника
II. Як пізнають історію?		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> розуміє відмінність між календарним та історичним часом; розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах; пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття); розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю; установлює послідовність історичних подій (подій свого життя) за допомогою стрічки часу; розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю; встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) усвідомлює плинність часу, його цінність та швидкоплинність у житті людини 	<p>Відлік часу в історії.</p> <p>Вимірювання часу тепер і в минулому. Доба, рік, століття. Календар і календарні системи. Календарний час. Як рахують час історики. Історичний час. Періодизація історії. Критерії для виділення історичних періодів. Стрічка часу. Хронологія. Хронологічна таблиця. Плинність часу</p>	<p>Фронтальна робота. Індивідуальна робота (робота зі стрічкою часу, хронологічною таблицею, розв'язування хронологічних задач, складання ментальної карти, складання «хмарки слів» тощо). Обмін думками, спілкування. Вправи «Хронологічний ланцюжок», «Співвіднесення історичних подій». Укладання історичного словника.</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> знає, де розгортаються історичні події і як змінювалася карта 	<p>Географічний та історичний простір.</p>	<p>Фронтальна робота (евристична бесіда).</p>

<p>світу впродовж історії;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● відмінності між історичною, контурною та географічною картами; ● співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо); ● розрізняє відносно сталі та змінні об'єкти карти; ● зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів; ● виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення; ● визначає орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження; ● визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій; ● позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані; ● позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані; ● зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів; ● усвідомлює залежність історії людства від географічного фактора 	<p>Середовище та його впливи на людину. Карти та їх види. Історичний простір. Історична карта. Історико-географічний регіон. Історико-географічні регіони України. Контурна карта. Зміни на карті світу впродовж історії. Моделювання простору в минулому і сьогодні. Моє рідне місто/село на мапах упродовж історії</p>	<p>Індивідуальна робота (робота з атласом, контурною картою, бесіда). Групова робота (робота над єдиним завданням у малих групах керованих лідерами — робота з історичною картою, презентація результатів роботи). «Мозковий штурм», фронтальна бесіда, обговорення. Практична робота. Моделювання простору в минулому і сьогодні. Учнівський мініпроект «Моє рідне село/місто на мапах впродовж історії». Робота зі словником</p>
<p>III. Джерела пізнання минулого і сучасного</p>		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел; 	<p>Історичне джерело. Джерело інформації. Типи та види історичних</p>	<p>Фронтально-колективна робота (обговорення, порівняння, вирішення</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● визначає тему й походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації; ● застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя); ● усвідомлює суб'єктивний характер історичних джерел, їх залежність від часу створення та особистості автора; ● розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/ вторинні, текстово-візуальні тощо); ● пояснює способи нагромадження та пошуку інформації; ● розрізняє факт і судження в запропонованому тексті/ медіатексті; ● визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів з допомогою вчителя 	<p>джерел. Факт і судження (ставлення). Історична подія.</p> <p>Історичний процес.</p> <p>Історичне дослідження.</p> <p>Методи дослідження історичних джерел.</p> <p>Критичне ставлення до джерел</p>	<p>проблемних питань, евристична бесіда).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з джерелами інформації, алгоритм проведення історичного дослідження).</p> <p>Групова робота (робота з критичного опрацювання історичних джерел різних типів у групах). Робота з підручником, читання вголос, відповіді на запитання.</p> <p>Укладання пам'ятки «Як провести історичне дослідження».</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● усвідомлює необхідність обережного ставлення до речових джерел, їх цінність та завдання охорони і збереження джерел; ● формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел; ● розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах; ● зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти; ● використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, 	<p>Речові джерела.</p> <p>Археологія.</p> <p>Археологічна пам'ятка.</p> <p>Археологічні культури.</p> <p>Археологія України.</p> <p>Монети, печатки і герби.</p> <p>Нумізматики і геральдика</p>	<p>Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення, ілюстрування тощо).</p> <p>Індивідуальна робота (графічна робота, опис історичного джерела).</p> <p>Групова робота (робота в парах «Взаємні запитання», «Щоденник</p>

<p>музейні експозиції, власні спостереження;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) 		<p>подвійних нотаток» — сформулювати основні поняття уроку, підсумок уроку).</p> <p>Робота в групах зі зразками речових джерел</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● вміє підготувати повідомлення про історичні події на основі усних свідчень очевидців; ● вміє опрацювати та критично осмислити історичну пісню, легенду, міф; ● виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах; ● використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів; ● усвідомлює цінність усних джерел, завдання їх збирання та збереження; ● використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення 	<p>Усні історичні джерела. Фольклор. Історична пісня. Історична легенда. Історичний переказ. Міф та міфологія. Казки. Свідчення очевидців як історичне джерело. Інтерв'ю</p>	<p>Фронтальна робота. Індивідуальна робота (робота над проектом з використанням свідчень очевидців, методу «усної історії»).</p> <p>Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані в постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).</p> <p>Прослуховування аудіофайлів, історична пісня. Перегляд народних казок</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● вміє опрацювати та критично осмислити писемне історичне джерело; 	<p>Письмові інформаційні джерела. Літописні</p>	<p>Фронтальна робота (пояснення, бесіда, опитування). Групова</p>

<ul style="list-style-type: none"> • вміє за допомогою історичного документа встановити основні характеристики історичної події (діячів, хронологічні рамки, автора документа, зміст тощо); • визначає риси/ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела; • визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми); • використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти; • розрізняє тексти соціального й історичного змісту; • пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах; • розрізняє факт і судження в запропонованому тексті/ медіатексті; • усвідомлює цінність письмових джерел, завдання їх збирання та збереження; • усвідомлює значення особистості автора джерела для розуміння його змісту 	<p>хроніки. Історичні документи. Мемуари. Спогади. Автобіографія. Лист. Літературні дописи.</p> <p>Письмові джерела дослідження сучасного суспільства. Фейки</p>	<p>робота (робота з писемними історичними джерелами, метод блочної дискусії — учитель або заздалегідь підготовлена група подає новий матеріал у формі зіткнення різних поглядів на проблему, наводить аргументи, але не робить остаточних висновків. Після висвітлення питань кожного блоку групам надається право взяти участь у міжгруповій дискусії, висловити власну точку зору на проблему).</p> <p>Індивідуальна робота (практичні вправи). Вправа «Обміркуймо вислови»</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрізняє між інших візуальні джерела; • описує та критично осмислює візуальні джерела; • критично сприймає матеріали фото- та кінохронік; 	<p>Аудіовізуальні джерела. Пам'ятки образотворчого мистецтва. Малюнки, картини. Фото- і</p>	<p>Фронтальна робота (пояснення, перегляд фото-, кінодокументів). Групова робота (за методикою</p>

<ul style="list-style-type: none"> • вміє побудувати алгоритм роботи з візуальними джерелами та за алгоритмом їх опрацювати; • визначає риси/ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела; • визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми); • усвідомлює цінність візуальних джерел, завдання їх збирання та збереження; • усвідомлює значення особистості автора джерела для розуміння його змісту 	<p>кінохроніка. Мережа інтернет як інформаційне джерело. Аудіовізуальні джерела дослідження сучасності</p>	<p>змінних груп, кожна з яких вивчає окремий аспект теми (кожен учень працює з одним питанням). Для вивчення його учні з різних груп, що розглядають однакове питання, поєднуються в тимчасові (змінні) групи, а потім повертаються до своїх груп і розкривають сутність питання, над яким вони працювали). Індивідуальна робота (аналіз візуальних джерел, побудова алгоритму роботи з візуальними історичними джерелами). Практична робота — робота з фотографією із сімейного архіву</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрізняє та виділяє етнографічні джерела з-поміж інших історичних джерел; • виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів); 	<p>Етнографічні джерела. Етнографія. Антропологія. Лінгвістика</p>	<p>Індивідуальна робота (складання запитань до етнографічного джерела). Фронтально-колективна робота (постановка перед класом проблемних питань</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● описує побут, традиції та звичаї свого народу; ● наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні — топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо; ● усвідомлювати відмінності між різними етносами та цінність взаємодії і взаємовпливів між ними, міжетнічних контактів та співробітництва 		<p>або пізнавальних завдань, у вирішенні яких беруть участь усі учні: вони пропонують варіанти розв'язання, перевіряють, обґрунтовують, розвивають найбільш вдалі, відкидають неправильні. Вчитель при цьому керує колективним пошуком рішень, спрямовує пізнавальну активність учнів)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, як на основі різних типів історичних джерел скласти картину минулого; ● вміє критично опрацьовувати історичне джерело; ● визначає пам'ятки історії та культури, описує їх; ● визначає риси/ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела; ● усвідомлює цінність історичних джерел для сучасної людини, значення їх збирання і збереження; ● розрізняє пам'ятки історії та культури, історичні події, осіб та їх вчинки, соціальні об'єкти та явища за певними ознаками; ● порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури і 	<p>Збереження та дослідження інформаційних джерел. Бібліотека. Музеї та експонати. Архів. Медіатека. Реставрація. Робота історика з джерелом. Джерелознавство. Історико-культурна спадщина</p>	<p>Фронтальна робота (пояснювально-ілюстративний виклад матеріалу). Групова робота «Коло ідей».</p> <p>Метою є вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей і залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання.</p> <p>Технологія застосовується,</p>

пояснює їх значення;

- описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури

коли всі групи мають виконувати те саме завдання, яке складається з кількох питань (позицій, проблем), які групи представляють по черзі. Коли групи завершують виконувати завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми, що обговорювалась. Продовжуючи по колу, учитель запитує всі групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Це дасть можливість кожній групі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію). Робота в групах з навчальними текстами і зразками речових, писемних,

IV. Історія навколо мене

Учень/учениця:

- розуміє важливість та значення музеїв та заповідників;
- визначає вид музеїв;
- називає основні сучасні музеї світу;
- називає та показує на карті великі музеї України;
- добирає інформацію за заданими критеріями;
- формулює висновок, судження на основі наведених фактів;
- усвідомлює значення музеїв для розуміння історії сучасною людиною;
- дотримується визначених правил і пропонує у разі потреби зміни до них під час організації подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, а також для прогулянок і відпочинку;
- наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні — топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо

Де можна «побачити» історію?
 Поява перших музеїв.
 Найбільші сучасні музеї світу.
 Національні музеї України. Музеї та історичні заповідники рідного краю

Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз).
 Групова робота «Синтез думок».
 Після об'єднання в робочі групи й виконання завдання учні передають свій варіант іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, із чим не погоджуються.
 Опрацьовані таким чином матеріали передають експертам, які знову ж таки

		<p>зіставляють написане із власним рішенням, роблять загальний звіт, котрий обговорює весь клас). Індивідуальна робота (робота з картою). Екскурсія (онлайн-подорож) в місцевий музей/архів/ бібліотеку/ історико-архітектурний заповідник</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, як пов'язана мова народу та його історія; ● розуміє, як формувалися історичні та географічні назви; ● співвідносить зв'язок місцевих географічних назв з історичними особами й подіями; ● пояснює походження назви «Україна»; ● пояснює походження понять, назв, імен; ● розрізняє топонімічні твори, працює з ними; ● добирає інформацію за заданими критеріями; ● формулює висновок, судження на основі наведених фактів; ● усвідомлює цінність і значення мови для розуміння історії сучасною людиною; ● добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що 	<p>Де можна «почути» історію? Походження понять, які ми вживаємо. Наші імена — це теж історія. Історія у географічних назвах. Топоніміка. Історичне походження назв сучасних європейських країн. Походження назви «Україна». Топонімічні</p>	<p>Фронтальна робота (ознайомлення з матеріалом, виконання тренувальних вправ, бесіда). Групова робота («Пошук інформації» — командний пошук інформації, що доповнює раніше прочитану лекцію або матеріал попереднього уроку, або домашнього завдання, а потім відповіді</p>

<p>використовуються в межах теми;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними; ● пояснює причини та наслідки культурного розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу 	<p>легенди</p>	<p>на запитання).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з термінами, поняттями, топонімічними творами)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає види пам'ятників (бюст, меморіальна дошка, тріумфальна арка, статуя, обеліск, колона); ● розуміє, для чого проводять дослідження певних територій, яку інформацію може надати історична пам'ятка; ● розпізнає історичні пам'ятки та пам'ятники; ● вміє описувати історичну пам'ятку за алгоритмом; ● розпізнає символічний зміст пам'ятників, «читає» їхню композицію; ● показує на карті місцезнаходження визначних пам'яток культури світу та України; ● усвідомлює цінність історичних пам'яток та необхідність їх збереження і дослідження; ● порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури і пояснює їх значення; ● описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури 	<p>Історичні пам'ятки.</p> <p>Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації.</p> <p>Пам'ятка архітектури.</p> <p>Пам'ятка мистецтва.</p> <p>Пам'ятники та їх види. Місцеві пам'ятки історії та культури. Історичне краєзнавство</p>	<p>Фронтальна робота (обговорення, порівняння. оцінка, перегляд відео- та фотодокументів, робота з картою).</p> <p>Групова робота «Ажурна пилка» — дає можливість працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу. Спочатку учень працюватиме в «домашній» групі. Потім він в іншій групі буде виступати в ролі експерта з питання, над яким він працював у «домашній групі»,</p>

		<p>та отримає інформацію від представників інших груп. В останній частині заняття учень знову повертається в свою «домашню» групу, для того, щоб поділитися тією інформацією, яку йому надали учасники інших груп.</p> <p>Читання вголос та обговорення тексту.</p> <p>Вправа «Групування» або «Кластер». Вправа «Кола Вена» (поняття: історія — історична пам'ятка — пам'ятник).</p> <p>Практична робота — складання опису пам'ятки історії України або світу (на вибір)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає, навіщо і як учені досліджують минуле; • розуміє, як історики відшуковують та аналізують нову інформацію про минуле; 	<p>Дослідники історії.</p> <p>Головні цілі пізнання минулого. Фах історика.</p> <p>Як людина досліджує</p>	<p>Фронтальна робота (лекція з елементами бесіди).</p> <p>Групова робота (створення</p>

<ul style="list-style-type: none"> • вміє проводити історичне дослідження; • аналізує історичну інформацію на основі історичних джерел різних типів; • зіставляє вибрані події з історії родини, рідного краю та України; • пояснює своє ставлення до історичних фактів і осіб, подій власного життя; • добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми; • формулює судження про вчинки історичних осіб і сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду; • усвідомлює цінність роботи історика та значення цієї роботи для розуміння сучасного світу 	<p>минуле. Форми й методи історичних досліджень</p>	<p>алгоритму проведення історичного дослідження, проектна робота).</p> <p>Індивідуальна робота (пояснення свого ставлення до історичних фактів і осіб, подій власного життя).</p> <p>Рольова гра «Екскурсоводи» (уявити себе істориком-екскурсоводом і провести усну екскурсію музеєм історії)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • описує роботу історика; • висловлює власну думку щодо особливостей професії історика; • виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів; • усвідомлює складність і цікавість роботи історика, особистісні мотиви його роботи 	<p>Як працюють історики?</p> <p>Моя майбутня професія — історик</p>	<p>Групова робота (практична робота — реконструкція історичних подій за історичними джерелами).</p> <p>Спілкування в колі/ фронтальна бесіда. Учнівська конференція, презентація учнівських проєктів</p>
<p>Узагальнення. Навіщо потрібна історія?</p>		

Історична закономірність. Історична альтернатива. Прогрес і регрес. Цивілізація.
«Сенс» історії. Багатоманітність історії

6 клас

Структура курсу
I. Вступ. Людина і сім'я. Розвиток людини в сім'ї. Життєві цінності.
II. Я і моя історія.
III. Людина в історії.
IV. Суспільство в історії.
Узагальнення. Суспільство в історії та сучасності. Моє місце в суспільстві.

Очікувані результати навчання	Зміст навчально-пізнавальної діяльності	Види навчальної діяльності
I. Вступ. Людина і сім'я. Розвиток людини в сім'ї. Життєві цінності		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● розуміє важливість родинного виховання в житті та формуванні життєвих цінностей людини; ● поважає гідність інших осіб; ● визначає місце сім'ї в житті людини; ● називає життєві цінності, виявляє власну життєву позицію щодо важливості цінностей у житті людини; ● обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини; 	<p>Людина і сім'я. Розвиток людини в сім'ї. Життєві цінності</p>	<p>Фронтальна робота (розповідь, пояснення, бесіда, шкільна лекція, перегляд фільму тощо) в поєднанні з проблемним, інформаційним і пояснювальним ілюстративним викладом</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● визначає негативні емоції та застосовує способи їх опановування та реакції на них; ● детально описує та характеризує в цілому себе й інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд, цінності тощо); ● пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства; ● усвідомлює цінність історії власної родини для вивчення історії людства, значення життєвих цінностей; ● висловлює власне судження про культурне розмаїття та його цінність для суспільства, виявляє зацікавленість переконаннями інших людей 		<p>навчального матеріалу. «Мозковий штурм», обмін думками — активне спілкування. Дидактичні ігри, історичне лото, «хмарки слів». Читання вголос та пояснення (коментування) тексту, ознайомлення з рубриками підручника). Початок укладання історичного словника</p>
<h2>II. Я і моя історія</h2>		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, як знайти інформацію про предків; ● усвідомлює місце родинної історії в суспільстві та загальнолюдській історії; ● розуміє важливість родинних традицій та збереження родинних пам'яток в житті людини; ● вміє шукати інформацію про свою родину та предків; ● складає родинне дерево; ● працює з фотографіями з родинного альбому, складає родинну хроніку; ● усвідомлює цінність історії власної родини для вивчення 	<p>Родина і родинна традиція. Рід. Предок. Родовід (генеалогія). Історія мого роду. Родинна пам'ятка. Родинна хроніка</p>	<p>Фронтальна робота (розповідь з елементами бесіди, обговорення). Групова робота (створення алгоритму роботи над колективним проєктом/дослідженням історії родоvodu). Індивідуальна робота (презентація історії роду/сім'ї)</p>

<p>історії людства, значення історії повсякдення;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей 		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, як і коли сформувалися українські міста; ● розуміє як відбуваються процеси урбанізації; ● розуміє значення зростання міст у розвитку суспільства; ● показує на карті світу найбільші мегаполіси; ● називає ознаки урбанізації; ● усвідомлює різницю між цінностями традиційного й модерного суспільств та власні громадянські цінності; ● зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя; ● наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогодні 	<p>Місто і село. Городище. Село. Місто. Кочів'я. Фортеця, замок, палац. Урбанізація. Мегаполіси</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, коментоване читання тексту, вправи «Дискусія», «Мозковий штурм», інсценізація, «Метод-прес»). Групова (робота в парах, трійках, малих або великих робочих групах: «Аналіз ситуації», «Ажурна пилка», «Акваріум», груповий проєкт «Місто/село: минуле та сучасність»). Індивідуальна (робота з підручником, робота з джерелом/документом, проблемні запитання, складання хронологічної таблиці, робота зі шкалою часу,</p>

		складання словника)
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● усвідомлює важливість та особливості самоврядування; ● розуміє, як формувалися і розвивалися громадяни протягом історії; ● визначає відмінності й особливості різних видів громад; ● виявляє вплив громад на життя людей і суспільства; ● усвідомлює роль громади в житті людини/учня; ● розрізняє види людських громад; ● визначає свої права як учасників шкільної громади; ● виявляє власну активну громадську позицію в питаннях шкільного самоврядування; ● пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема права, право/закон) з допомогою вчителя; ● розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними; ● бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить; ● визначає способи власної співучасті в житті класу/закладу освіти/родини/місцевої спільноти; ● спільно з однолітками усвідомлено бере участь у громадських заходах; ● усвідомлює цінність громадських зв'язків, значення 	<p>Громада. Види людських громад.</p> <p>Історичний розвиток громад.</p> <p>Самоврядування. Міська (сільська) громада.</p> <p>Шкільна громада.</p> <p>Громадська організація</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення).</p> <p>Групова робота (вправи «Корабель очікувань», «Мозковий штурм», «Вирішення проблем», «Займи позицію»).</p> <p>Індивідуальна робота («Аналіз ситуації», «Аналіз джерел», «Навчаючись вчусь»; дослідницький проєкт «Моя шкільна громада»)</p>

<p>взаємодії між людьми в історії і сучасному світі;</p> <ul style="list-style-type: none"> • емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності і територіальної цілісності України; • бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить; • визначає способи власної співучасті в житті класу/закладу освіти/родини/місцевої спільноти; • дотримується принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті; • пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю; • пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ; • емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності і територіальної цілісності України 		
<p>Розділ III. Людина в історії</p>		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає різницю між натуральним і товарним господарством; • називає особливості ринкової економіки; • характеризує особливості економічного розвитку України; • пояснює, в чому виявляються особливості та зв'язки між розумовою і фізичною працею; • виявляє чинники, що впливають на заняття людей, способ 	<p>Праця і господарство. Економіка. Натуральне господарство. Товарне господарство. Ринкова економіка. Фізична і розумова праця</p>	<p>Фронтальна (бесіда з елементами обговорення, коментоване читання тексту, вправи «Займи позицію», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Мікрофон»,</p>

<p>ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● усвідомлює значення особистої праці кожної людини для загального добробуту суспільства; ● обґрунтовує користь обміну досвідом і взаємонавчання; ● пояснює, як людина впливає на різні спільноти й державу своєю діяльністю; ● гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій 		<p>«Крісло автора»)</p> <p>Групова (робота в парах, трійках, малих або великих робочих групах: «Снігова куля», «Коло ідей», «Ажурна пилка», груповий проєкт «Праця і господарство»).</p> <p>Індивідуальна (робота з підручником, робота з джерелом /документом, проблемні запитання, складання хронологічної таблиці, робота зі шкалою часу, складання словника)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, у чому полягає сутність повсякдення як дослідження умов життя, праці та відпочинку (побуту, умов проживання, раціону харчування, способів лікування); ● визначає вплив традицій і свят на культуру народу; ● розуміє, як у процесі історичного розвитку змінювався раціон, етикет, гігієна та медичні знання людини; ● розрізняє відмінності в традиційних видах спорту та раціоні різних народів; 	<p>Повсякдення.</p> <p>Одяг і мода. Системи харчування. Раціон. Етикет. Традиції. Свята. Медицина. Гігієна. Епідемії. Спорт</p>	<p>Фронтальна (бесіда з елементами обговорення, коментоване читання тексту, вправи «Займи позицію», «Незакінчені речення», «Метод-прес»).</p> <p>Групова (робота в парах,</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● пояснює зв'язок релігій народів та особливостей їхнього раціону; ● визначає традиції українського народу; ● пояснює, як традиційна господарська діяльність людини пов'язана з системою її харчування; ● усвідомлює значення традицій у житті суспільства і кожної людини; ● взаємодіє з людьми з відмінними ідеями та цінностями; ● гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій; ● детально описує та характеризує в цілому себе й інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) 		<p>трійках, малих або великих робочих групах: «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Снігова куля», груповий проєкт «Повсякденне життя у нашій громаді»).</p> <p>Індивідуальна (робота зпідручником, робота з джерелом, складання хронологічної таблиці, робота зі шкалою часу, розв'язання хронологічних завдань, складання словника</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, у чому важливість науки і освіти для розвитку суспільства; ● розуміє, як пов'язані виховання та навчання; ● пояснює зв'язок між наукою, освітою та вихованням; ● обґрунтовує користь обміну досвідом і взаємонавчання, пояснює значення освіти в житті людини; ● усвідомлює значення науки й освіти у модерному суспільстві, необхідність і цінність освіти для сучасної людини; ● дотримується принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті; 	<p>Наука і освіта.</p> <p>Наука. Мистецтво. Навчання. Виховання. Університети</p>	<p>Фронтальна (бесіда з елементами обговорення, коментоване читання тексту, вправи «Займипозицію», «Крісло автора», «Коло ідей», «Снігова куля», дискусія).</p> <p>Групова (робота в парах, трійках, малих або великих робочих групах: «Навчаючись учусь»,</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю; ● обґрунтовує користь обміну досвідом і взаємонавчання, пояснює значення освіти в житті людини; ● адаптує свою поведінку до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід; ● гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій 		<p>«Рольова гра» (ваганти/студенти/учні різних часів), «Коло ідей»).</p> <p>Індивідуальна (робота з підручником, робота з документами, проблемні завдання/запитання, складання порівняльної/хронологічної таблиці, робота зі шкалою часу/складання словника)</p>
<p>Розділ IV. Суспільство в історії</p>		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● визначає особливості взаємодії людини з різними суспільними групами; ● знає в чому виявляється необхідність та сутність влади ● розуміє, які соціальні цінності та норми притаманні суспільству; ● виявляє особливості соціального статусу людини; ● наводить приклади соціальних цінностей та норм, пояснювати їх; ● визначає статус людини в суспільстві, пояснює, у чому він виявляється; ● усвідомлює власну соціальну ідентичність та своє місце 	<p>Суспільство та суспільні групи.</p> <p>Суспільство. Суспільні відносини. Соціальна група. Соціальні цінності та норми.</p> <p>Влада. Соціальний статус</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, дискусія).</p> <p>Групова робота (робота в групах, рольова гра, вправа «Карусель», «Коло ідей»).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з джерелом, робота з підручником, укладання таблиці,</p>

<p>в суспільстві;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їх погляду; ● визначає, що влаштовує/не влаштовує в знайомому оточенні; ● пропонує, як можна змінити те, що його не влаштовує; ● бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить; ● бере участь у виборах до органів самоврядування закладу освіти, аналізує та оцінює їх роботу 		<p>проблемне завдання, укладання словника)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає, що означає бути патріотом; ● розуміє взаємозв'язок українського народу та інших європейських народів; ● розрізняє види національної символіки; ● виявляє власну позицію патріота своєї Батьківщини; ● формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей; ● пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ; ● обґрунтовує користь обміну досвідом і взаємонавчання; ● описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо); ● усвідомлює цінність нації та власну національну ідентичність 	<p>Народ. Етнос. Нація. Країна. Населення країни. Символи нації. Солідарність. Патріотизм</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, вправи «Займи позицію», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення»).</p> <p>Групова робота (вправи «Акваріум», «Коло ідей», «Ажурна пилка»).</p> <p>Індивідуальна робота (метод «скрайбінг», презентація проєкту, робота з текстом, з документами)</p>

<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● розуміє, яким є зв'язок між державою та людиною (громадянином); ● розуміє, як взаємопов'язані держава — влада — політика; ● аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися; ● показує на карті місцезнаходження України та її сусідів; ● визначає особливості різних форм державного правління, їхні плюси та мінуси; ● орієнтується в основних положеннях Конституції України; ● визначає основні права та обов'язки людини; ● обґрунтовує необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватися обов'язків громадянина; ● пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода); ● усвідомлює цінність демократії в історії та сучасному світі, значення інституту громадянства та необхідність громадянської свідомості для сучасної людини; ● пояснює, чому і якими правами від народження наділена кожна людина; ● пояснює, як держава забезпечує реалізацію прав людини (зокрема дитини); ● наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання; 	<p>Нації та держави. Держава. Політика. Монархія. Республіка. Король. Президент. Парламент. Уряд. Суд. Адміністративно-територіальний устрій. Громадянство. Конституція. Закон. Політичні партії. Демократія</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, перегляд навчального відео, вправа «Незакінчене речення», «Мікрофон», «Займи позицію», «Аналіз проблеми», «Метод-прес»).</p> <p>Групова робота (робота в групах, робота в парах, створення іконографіки, робота в трійках, вправи «Синтез думок», «Спільний проєкт», пошук і добір інформації).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з джерелом, робота з підручником, укладання таблиці, проблемне завдання, вправа «Сенкан», укладання словника, складання інфографіки «Нація та держави»,</p>
--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> ● аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися; ● застосовує громадсько-політичні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій і подій 		«Скрайбінг»)
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає основні етапи українського державотворення; ● розуміє, які етапи пройшла українська держава на шляху до незалежності (Русь-Україна, Королівство Руське, Гетьманщина, іноземні імперії, революційні події, радянський період, незалежна Україна); ● визначає основні етапи українського державотворення, характеризує їх; ● усвідомлює цінність національної держави та необхідність боротьби за її створення і розвиток; ● зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя; ● визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства; ● висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій; ● виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах; ● наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні 	<p>Історія українського державотворення. Давньоруська держава і Королівство Руське. Українська козацька держава. Україна у складі імперій. Українська революція. Україна в СРСР. Незалежна Україна</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, вправи «Продовж речення», «Займи позицію», формулювання запитань, відповідей та аргументів). Групова (робота в парах, трійках, малих або великих робочих групах: «Карусель», «Акваріум», робота над проблемним питанням, груповий проєкт «Віхи історії нашої держави»).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з підручником, робота з документом, створення хронологічної таблиці, розв'язання хронологічних завдань,</p>

		робота зі шкалою часу, створення порівняльних схем, ментальна карта «Етапи державності України»)
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> знає, як релігія впливає на культуру народів; зв'язок між культурою, традиціями та релігійними віруваннями різних народів; висловлює власне судження про культурне розмаїття і його цінність для суспільства, виявляє зацікавленість переконаннями інших людей; пояснює причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу; відрізняє основні світові релігії; пояснює важливість релігії в розвитку народів; визначає, як саме релігія впливає на формування культури народу; ідентифікує себе як представника певної релігійної громади; зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя; усвідомлює значення релігії в історії людства, її вплив на формування сучасної цивілізації; розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними; описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких 	<p>Релігія у житті людини і світу. Світові релігії і їх вплив на культуру народів. Християнство. Іслам. Буддизм. Національні релігії. Релігійні громади</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, метод «Мікрофон», вправа «Займи позицію»).</p> <p>Групова робота (роботав групах, складання інфографіки, метод «Скрайбінг»).</p> <p>Індивідуальна робота (вправа «Навчаючись вчуся», робота з текстом, робота з джерелом, складання словника, створення синхронологічної таблиці, дослідницький проєкт «Релігійні конфесії моєї громади»)</p>

<p>належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● наводить приклади етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогодні 		
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● пояснює причини виникнення дискримінації та шовінізму; ● розуміє, у чому полягають принципи соціальної рівності та справедливості; ● визначає толерантність як рівноправне відношення до різних рас, соціальних груп, релігій, людей тощо; ● розуміє важливість толерантності, солідарності, взаємозв'язку різних рас та держав, їх рівноправну участь у світових спільнотах; ● вміє захистити себе від дискримінації; ● пояснює протистояння проявам расизму; ● обґрунтовує важливість утворення міжнародних європейських організацій, наслідки їхньої діяльності; ● ідентифікує випадки дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначає їх наслідки для особи і групи осіб, до якої ця особа належить; ● наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання; ● виявляє мову ворожнечі; ● переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини; 	<p>Людство.</p> <p>«Ми» і «вони».</p> <p>Образ «іншого». Гендер.</p> <p>Дискримінація.</p> <p>Шовінізм. Расизм.</p> <p>Толерантність. Культура.</p> <p>Європейський Союз.</p> <p>ООН</p>	<p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, коментоване читання тексту, перегляд навчального відео, метод «Займи позицію», «Незакінчені речення»).</p> <p>Групова (робота в парах, трійках, малих або великих робочих групах: «Карусель», «Акваріум», робота над проблемним питанням, груповий проєкт «Людство»).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з підручником, робота з джерелом, проблемне завдання/запитання, складання хронологічної</p>

<ul style="list-style-type: none"> ● усвідомлює неприпустимість дискримінації, необхідність толерантного ставлення до «іншого» та взаємодії і взаємоповаги між людьми; ● називає порядок дій у випадку порушення прав дитини; ● наводить приклади протидії порушенням прав людини; ● ідентифікує випадки дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначає їх наслідки для особи і групи осіб, до якої ця особа належить; ● аналізує правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини 		<p>таблиці, робота зі шкалою часу, укладення словника)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● знає основні глобальні проблеми людства, можливі шляхи їх розв'язання; ● розуміє взаємозв'язок здоров'я людини — нації — здорового довкілля (сталий розвиток); ● усвідомлює важливість здорового дозвілля кожної людини з метою збереження здоров'я нації; ● критично осмислює ризики, пов'язані із шкодою для навколишнього середовища; ● визначає причини виникнення і можливі шляхи подолання глобальних проблем сучасності; ● оцінює наслідки прояву глобальних проблем на сучасному етапі розвитку суспільства; 	<p>Глобалізація. Глобальні проблеми сучасності Збереження природи і здоров'я. Відпочинок. Дозвілля. Здоров'я людини — здоров'я нації. Сталий розвиток</p>	<p>Фронтальна (бесіда з елементами обговорення, коментоване читання, вправи «Займи позицію», «Крісло автора», «Коло ідей», «Снігова куля», дискусія). Групова (робота в парах, трійках, малих або великих робочих групах: «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Снігова</p>

- самостійно пропонує можливі варіанти збереження довкілля, природних ресурсів;
- складає власний план здорового відпочинку та дозвілля;
- обговорює те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку;
- виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах;
- діє для збереження навколишнього середовища;
- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи;
- пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю;
- усвідомлює цінність та значення природного середовища для людини, виклики та проблеми, що стоять перед сучасним людством

куля», груповий проєкт «Дозвілля та здоров'я у давнину та в сучасному світі»). Індивідуальна (робота з підручником, робота з документами, проблемні завдання/запитання, складання порівняльної/хронологічної таблиці, робота зі шкалою часу/складання словника)

Узагальнення. Суспільство в історії та сучасності. Моє місце в суспільстві.